

ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ὄνομα Ἄρχιερεὺς ὑπάρχει ἀρχαῖον, κατὰ λάθος δὲ ἀναφέρεται ἐν τῷ «Ἱερατικῷ Συνεκδήμῳ» ὅτι εἰσήχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα. Καὶ ἑτέρα τοῦ Κοραῆ δόξα, ὅτι τὸ ὄνομα «Πατριάρχης» ἐπενόηθη ὑπὸ τῶν Μοντανιστῶν αἵρετικῶν τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος, εἶναι οὐδὲν ἤττον ἀμφισβητήσιμος. «Ἡπατήθη ὁ μακαρίτης τοῦ «Συνεκδήμου» συγγραφεὺς, ἀντιγράψας καὶ παραυξήσας ὄλην τὴν τούτου γνώμην ἀπὸ τοῦ Σουικῆρου. Οὗτος πρῶτος ἐσυκοφάντησε τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὅτι παρέλαβε τὸ ὄνομα, κατὰ τοὺς Μοντανιστὰς, παρὰ τῶν μετὰ τὴν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν ὠνομασμένων Ἰουδαίων πατριαρχῶν. Οὔτε πρῶτοί οἱ Μοντανισταὶ ἐπενόησαν τὸ «Πατριάρχης» οὔτε παρ' αὐτῶν ἔλαβον τοῦτο οἱ Ὀρθόδοξοι. Οἱ Ὀρθόδοξοι παρέλαβον τὸ ὄνομα ἐξ αὐτῆς τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, ὀνομάσαντες πρῶτον προσωπικῶς πατριάρχας τοὺς πνευματικούς Ἀβραάμ, τουτέστι τοὺς γεραιτέρους καὶ σεβασμιωτέρους ἐπισκόπους, ὡς πατέρας τῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν». Ἀποκαλέσας δὲ ὁ Οἰκονόμος τὸν Κοραῆν «πολυμαθῆ ἄνδρα καὶ σοφώτατον κατὰ πολλὰ, πλὴν κατὰ δυστυχίαν, ἄσοφον πολλάκις ἢ κακόσοφον περὶ τοὺς θεσπεσίους τῆς Ἐκκλησίας θεσμούς καινοτόμον» καὶ παλαιᾶς παραθέμενος μαρτυρίας, ἀναφθέγγεται ἐπὶ τὸ ρητορικώτερον. «Ταῦτα ἀποκρίνεται ἢ τοὺς τρεῖς Ἱερατικούς βαθμοὺς παρὰ τῶν Ἀποστόλων παραλαβοῦσα καὶ μέχρι τέλους τῶν αἰώνων διατηροῦσα Ἀποστολικὴ καὶ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία πρὸς τὴν κενόφωνον διδασκαλίαν, ἣτις συγγέει τοὺς Διακόνους εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὑπουργημα πρὸς τὸ τῶν Πρεσβυτέρων καὶ Ἐπισκόπων. Χιλίων ὀκτακοσίων ἤδη χρόνων θεοδίδακτον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας διάκοσμον λίαν εὐκόλως καὶ προχείρως ἐπεχείρησε συγχύσαι καὶ συνταράξαι ψευδιωνύμου γνώσεως ἠπατημένη κρίσις, ὀλίγας συρράψασα φράσεις ἐξ ἱερῶν ρητῶν παρεξηγημένων».

Ζητεῖται νῦν, πότερος λέγει ὀρθότερα καὶ ἀληθέστερα, ὁ Κοραῆς ἢ ὁ Οἰκονόμος; Τὰ ἐν τῷ «Ἱερατικῷ Συνεκδήμῳ» περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργημάτων γεγραμμένα οὐδὲν ἔχουσι τὸ καινόν· πρὸ τοῦ Κοραῆ καὶ μετ' αὐτὸν πάμπολλοι θεολόγοι καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τὴν αὐτὴν ἀπεφήναντο γνώμην, ὁ δὲ Κοραῆς, ἐπαναλαβὼν τὰ ὑπ' ἄλλων εἰρημένα, οὐδεμίαν «ἐνεκαίνισεν αὐθαιρέτως καινοτομίαν ἐπὶ βλάβῃ τῶν θεσπεσίων τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν», ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ ὑπερορθόδοξος Οἰκονόμος. Εὐδὴλον ἔκ πολλῶν χωρίων τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι, ἐπὶ

τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, οἱ βαθμοὶ τῆς ἱερατείας δὲν ἦσαν διεσταλ-
μένοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ ταυτότης τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πρεσβυτέρων
ἐν τῇ πρωτογόνῳ ἐκκλησίᾳ εἶναι ἀναμφισβήτητος· ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν
Ἀποστόλων, οἱ πρεσβύτεροι ὀνομάζονται καὶ ἐπίσκοποι, διαρρήδην δὲ
λέγει ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος *idem est ergo presbyter qui episcopus*. Οἱ
πλεῖστοι τῶν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις πραγματευσαμένων τὴν ἐκκλη-
σιαστικὴν ἱστορίαν, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ Κούρτς, τὰ αὐτὰ ἐπ' ἴσης φρονουσι·
μνημονεύομεν δὲ τὸν Κούρτς, διότι τούτου τὸ ἄριστον ἐγχειρίδιον εἶναι,
ὡς ἔλεγεν ὁ μακαρίτης ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου, Ἀλέξανδρος
Λυκοῦργος, τὸ ἥτιον τῶν ἄλλων παραπλησίων πονημάτων ἀφιστάμενον
τῶν διδασκαλιῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Γνωστὸν ὅτι ὁ τὴν Ἐκ-
κλησίαν θεμελιώσας Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐδεμίαν κατέλιπεν εἰδικὴν διά-
ταξιν περὶ τῶν διοικητικῶν αὐτῆς θεσμῶν, ἐπομένως οὐδὲν θαυμαστὸν
ἐν τῷ πολίτευμα τῆς ἐκκλησίας, ὅπως πάντα τὰ πολιτεύματα, ὑπέστη
σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ἀλλοιώσεις τινάς. Ἡμεῖς οὐδαμῶς ἐξετάζομεν
ἂν ἡ σύστασις τῆς ἀρχηγόπου χριστιανικῆς πολιτείας ὑπῆρξε μοναρχικὴ
ἢ ἀριστοκρατικὴ ἢ δημοκρατικὴ· ἀλλὰ βέβαιον εἶναι ὅπωςδὴποτε ὅτι τὸ
ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο σύστημα περιέστη κατὰ μικρὸν εἰς τροπὰς, αἵτινες
οὐδαμῶς μὲν μετέλλαξαν τὴν κυρίαν ὑπόστασιν, ἐπέδρασαν δὲ εἰς τὴν
διαρρύθμισιν τῆς ἱεραρχικῆς αὐτοῦ τάξεως καὶ οἰκονομίας. Περὶ τῆς
σχέσεως τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν ἐρίζουσιν ἔτι καὶ νῦν οἱ θεολόγοι, ὅπως
ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Οἰκονόμου καὶ ὕστερον. Τὴν ἐπι-
κρατοῦσαν πρότερον δόξαν περὶ τῆς ἀρχηγόπου ταυτότητος τῶν πρεσβυ-
τέρων καὶ τῶν ἐπισκόπων, ἐκλόνησε τῷ 1850 ὁ γερμανὸς καθηγητῆς
καὶ τριβῶν θεολόγος Ῥίτσλ' πρὸ τούτου δὲ ὁ Ῥόθε (1837) καὶ ὁ
Βάουερ (1838) — καθηγηταὶ ἐπιφανέστατοι καὶ μάλιστα ὁ δεύτερος,
ἀρχηγέτης χρηματίσας τῆς «Τυβιγγείου Σχολῆς» — διέλαβον κριτικώτατα
περὶ τοῦ ζητήματος, ἀναρρίψαντες ἑκάτερος εὐφυεῖς εἰκασίας. Ἡ ὑπὸ
τοῦ σοφοῦ μητροπολίτου Βρυεννίου ἐκδοθεῖσα Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀπο-
στόλων παρέσχεν ἐσχάτως ἐνδόξιμον εἰς νέας πάλιν ἐρεύνας καὶ ἐπικρι-
σεις. Αἱ διατριβαὶ καὶ τὰ πονήματα τοῦ Ἀγγλοῦ θεολόγου Hatch (1880
καὶ 1887), τῶν γερμανῶν Σέϋερλεν (1887) Λένιγκ (1889) καὶ πολλῶν
ἄλλων, καὶ ἡ θεωρία τοῦ Χάρνακ (καθηγητοῦ τοῦ ἐν Βερολίνῳ πανε-
πιστημίου) καθ' ἣν αἱ πρῶται χριστιανικαὶ κοινότητες εἶχον διπλὴν σύν-
ταξιν, πατριαρχικὴν, ἀναγομένην εἰς τὴν τυπικὴν τάξιν, ἧς προϊστάντο
πρεσβύτεροι, καὶ διοικητικὴν, ἣν ἔσχουν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ διάκονοι,

ταῦτα πάντα εἶναι ἐναργῆς ἀπόδειξις ὅτι ἡ ἔρις περὶ τοῦ ἱεραρχικοῦ πολιτεύματος τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων, εἶναι εἰσέτι ἀκριτος. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ παρὰ τοῖς ἄγγλοις θεολόγοις, εἰ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Οὐόρδβορθ καὶ πρὸ μικροῦ ὁ Βίθεροφ, ἐκεῖνος μὲν διὰ τοῦ ἀξιολογωτάτου συγγράμματος *The Outlines of the Christian Ministry*, οὗτος δὲ διὰ τοῦ συνταγματικοῦ *The Form of the Christian Temple* (1889) ἐσπούδασαν νὰ διαλλάξωσι πρὸς ἀλλήλας μετ' ἀγάπης ὄντως χριστιανικῆς τὰς ἀντιθέσεις τῶν Ἐπισκοπικῶν καὶ τῶν Πρεσβυτεριανῶν. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι μετὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους, τὸ χριστιανικὸν πολίτευμα ἐδέησε νὰ διακοσμηθῇ ἐπὶ τὸ κανονικώτερον, ἀναλόγως πρὸς τὰς χρεῖας τῶν αὐξανομένων πιστῶν· καὶ ἀδύνατον μὲν νὰ ἀκριβωθῇ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐγένετο ἡ διάκρισις ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, κατὰ πάσαν ὁμῶς πιθανότητα ἀπετελέσθη πολὺ πρότερον ἢ ὅσον εἰκάζει ὁ Κορχῆς. Ἀξιολογωτάτην περὶ τούτου πραγματείαν συνέταξεν ὁ δεινότατος τῶν καθ' ἡμᾶς ἄγγλων θεολόγων καὶ ἐπιφανῆς ἐπίσκοπος Lightfoot, ἐπισυνάψας αὐτὴν εἰς ἣν ἐπτάκις ἢ ὀκτάκις ἐξέδωκεν Ἑρμηνείαν εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου (1883). Παρατηρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἄγγλος ἱεράρχης, ὅτι οἱ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ὑπηκόους πόλεις ἀποστελλόμενοι διοικηταὶ ἐκαλοῦντο ἐπίσκοποι· παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα τὸ ἐπίσκοπος = ἔφορος, ἐπιμελητῆς, ἄρχων. Ἐντεῦθεν ἡ λέξις εἰσεχώρησεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἔννοιαν δὲ τοῦ «πρεσβυτέρου» παρέλαβον οἱ χριστιανοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων. Ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων «ἐπίσκοπος» καὶ «πρεσβύτερος» συνωνυμοῦσιν ἀλλήλοις· ἀρχομένης τῆς δευτέρας μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος ἐγκαινίζονται εἰς τὴν χριστιανικὴν ἱεραρχίαν νέοι ὅροι. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰγνατίου καὶ τοῦ Πολυκάρπου παρατηρεῖται τὸ πρῶτον διαστολή τις ἐν τῇ χρήσει τῶν ὀνομάτων «ἐπίσκοπος» «πρεσβύτερος» καὶ «διάκονος». Ἡ διάκρισις ἐπέρχεται κατὰ μικρὸν καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀνεπαισθῆτως· ἐν τῇ συνεδρίῳ τῶν πρεσβυτέρων, τῷ λεγομένῳ πρεσβυτερίῳ, προεξάρχουσιν ἄνδρες, λόγῳ προσωπικῆς βαρύτητος καὶ ἐμπειρίας παρευδοκιμοῦντες τοὺς ἄλλους συμπρεσβυτέρους· οὗτοι κατ' ἐξοχὴν ἀνηγορεύοντο πρόεδροι τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου τῶν πρεσβυτέρων, μετήρχοντο δὲ καὶ ἐφορατικὴν ἀρχὴν, ἥτις ἡρέμα ἀνειλίχθη καὶ διεπλάσθη εἰς ἰδιαίτερον ἀξίωμα, τὸ ἐπισκοπικόν· τουτέστιν ὁ πρωτεύων ἐν τοῖς πρεσβυτέροις (*primus inter pares*) καθίστατο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπίτιμος πρόεδρος καὶ ἐπίσκοπος.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν ὅμως πολλοὶ ἀμφισβητοῦσιν, πρῶτος ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀνέθηκεν εἰς ἐξέχοντας καὶ φερεγγύους πρεσβυτέρους τὴν ἐποπτεῖαν κοινοτήτων τινῶν, ἐπονομάσας αὐτοὺς «ἐπισκόπους». Τοιοῦτον τρόπον, τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα διεμορφώθη ἐκ τοῦ πρεσβυτερικῆς, ὁ δὲ τίτλος, ὁ κατ' ἀρχὰς τοῖς πᾶσι κοινός, ἐξενίκησεν ἐπὶ τέλος ὡς αὐτοτελὴς τίτλος τοῦ προεστῶτος ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ. Παρόμοιον τι σχεδὸν ἀπαντᾷ, λέγει ὁ Lightfoot, καὶ ἐν τῇ βουλῇ τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν, ἐνθα ὁ ἐπιστάτης προϊστάτο τῶν λαχόντων ἐγγεὰ προέδρων· καίπερ δὲ οὗτος προεξάρχων τῶν πρυτάνων, οὐ μόνον καλεῖται κατ' ἐξοχὴν πρύτανις, ἀλλὰ προσαγορεύεται πρύτανις καὶ ἐνώπιον τῶν ἄλλων προέδρων. Ἡ δημιουργία τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ παρήχθη λοιπὸν ἐκ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τοῦ τῶν πρεσβυτέρων, οὐχὶ κατὰ τὴν τετάρτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ὡς διατείνεται ὁ Κοραῆς, ἀλλὰ πολλαῖς γενεαῖς πρότερον· διότι ἤδη ὁ Εἰρηναῖος καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν παλαιότερων πατέρων ποιῶνται ὁπωποῦν διάκρισιν «ἐπισκόπων» καὶ «πρεσβυτέρων». Οὕτως ἢ ἄλλως, ὁ Κοραῆς ἀποφήνας ἀπλῶς γνώμην ἣτις ἦτο κοινὴ πάντων σχεδὸν τῶν συγχρόνων θεολόγων δόξα, ἔτι δὲ καὶ νῦν ἐπικρατεῖ παρὰ πολλοῖς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων καθηγητῶν τῆς θεολογίας, οὐδένα παρέβη ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, οὐδέμιαν ἠθέτησε διάταξιν. Αὐτὸς ὁ Οἰκονόμος διαπρυσίως κηρύττει τὴν σοφίαν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ Κοραῆ. Ἐν τοῖς «Γραμματικοῖς» (1817) ἄτινα ἐφιλοπόνησε καὶ ἐξετύπωσε καθ' ὃν χρόνον διετέλει διδάσκων τὴν ἑλληνικὴν γραμματολογίαν ἐν τῷ Φιλολογικῷ τῆς Σμύρνης Γυμνασίῳ, ὁ Οἰκονόμος, ἐνθερμος τότε ὁπαδὸς τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐνδόξου Χίου, ἔγραφεν. «Ὅλοι, σοφοὶ καὶ ἄσοφοι, συγγράφομεν βιβλία· εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους ὄλοι συντρέχουν μὲ τὰ πονήματά των, ἀλλ' ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν εἶναι καλοὶ συγγραφεῖς. Τούτων πρῶτιστον καὶ κορυφαῖον ἔχομεν τὸν σοφὸν Κοραῆν, τοῦ ὁποῦ ἡ Λυσιακὴ σαφήνεια καὶ χάρις συνημμένη πολλακίς μὲ Δημοσθένειον τόνον καὶ ἰσχὺν, κινεῖ τῶν ἀναγνωστῶν τὰς καρδίας, καὶ μὲ ἀναγκάζει πολλακίς, ὅταν ἀναγινώσκω τοὺς ὠφελιμωτάτους καὶ γλυκυτάτους προλόγους του, νὰ ἐκφωνῶ περὶ αὐτοῦ τὸ τοῦ Σοφοκλέους, «ὦ φίλοι Χάριτες! τίς ἄρα Κύπρις, ἢ τίς Ἰμερος ξυνήψατ' ἀνδρὸς τοῦδε;» Ὁ κοινὸς οὗτος τῶν νέων Ἑλλήνων διδάσκαλος ἐξετάζει ἀκριβῶς, καὶ συμβουλεύει, μὲ ἴσῃν φρόνησιν καὶ εὐφράδειαν, ὅλα τὰ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν συντείνοντα βοηθήματα καὶ μέσα». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ

προμνημονευθείση «Ἐπιστολιμαία Διχτριβή», παρὰ πάσας τὰς ἀμφιλο-
γίας, οὐδαμῶς διστάζει ὁ Οἰκονόμος περὶ τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλορθό-
ξων τοῦ Κοραῆ φρονημάτων. «Ὁ μακαρίτης Κοραῆς (προσεπάγεται)
μεταξὺ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πολλῶν καὶ ὄντως σοφῶν συγγραμμάτων
μετέφρασεν ἄριστα τὴν Πλάτωνος τοῦ Μητροπολίτου Κατήχησιν καὶ
σύντομον συνέταξεν Ἱερὰν Ἱστορίαν. Εἰ δὲ καὶ τινὰ ἐν τοῖς ὑπτέροις αὐτοῦ
συγγράμμασιν ἐξέδωκεν ἀπάδοντα καὶ ἀσύμφωνα πρὸς τινὰ τῶν ἱερῶν τῆς
Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐθίμων (οὐδέποτε δὲ πρὸς τὸ δόγμα!), συγγνω-
στός ὁ ἀνὴρ. Καὶ ἔζησε καὶ ἐτελεύτησε ὀρθόδοξος, βίον διαπεράσας ἐνά-
ρετον καὶ σωκρατικόν. Πολλὰ δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας ἔγραψεν
ὁ μακαρίτης! πολλὰ ἐχοπίασεν εἰς τοσοῦτων ἔκδοσιν συγγραφέων, δι-
ῶν καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν εἰς τὰ πρόσω προήγαγε, καὶ τὴν
νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος ὠφέλησε, καὶ τὴν πατρίδα θαυμαστῶς ἐτίμησε
καὶ ἀξίως τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ καὶ μεγάλης πολυμαθείας· δι' ἣν καὶ
παρὰ τοῖς σοφοῖς Εὐρωπαίοις τιμᾶται ὡς εἷς τῶν πρώτων τοῦ παρόντος
αἰῶνος φιλολόγων καὶ κριτικῶν. Ἀληθῶς φιλόπατρις, ἀληθῶς φιλό-
μουτος καὶ πεπαιδευμένος, δαπανήσας χρόνους ὀλοκλήρους πενήκοντα
τῆς αὐτοῦ ζωῆς πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἰδίων ὁμογενῶν! Διὰ ταῦτα οἱ Ἑλ-
ληγες τὰ μὲν αὐτοῦ παροράματα (εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ταῦτα παρεξετράπη
κινηθεῖς ἀπὸ πολλοῦ τῆς φιλογενείας ἐνθουσιασμοῦ) παραβλέπουσιν ἢ
διορθοῦσιν· αὐτὸν δὲ τὸν αἰόδιμον ἄνδρα τιμῶσιν εὐγνωμόνως καὶ μνη-
μονεύουσιν ἀείποτε μετὰ πάσης εὐφημίας, ὡς εὐεργέτην γενόμενον καὶ
διδάσκαλον τῆς Ἑλλάδος».

Ὁ «Συνέκδημος Ἱερατικός» εἶναι τὸ τέρμα τῆς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ
ἔθνους ἀθλοφόρου τοῦ Κοραῆ σταδιοδρομίας. Ὀλίγαις ἡμέραις πρὸ τῆς
συμπληρώσεως τοῦ πέμπτου καὶ ὀγδοηκοστοῦ τῆς ἡλικίας ἔτους (25/6
ἄπριλίου 1833), μικρὸν μετὰ τὰς μεσονυκτίους ὥρας, ἐξέπνευσε τὸν
βίον ὁ τὸν βίον ὅλον ἐκμοχθήσας καὶ κατατρίψας ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ
καὶ τῆς παλιγγενεσίας τῶν Ἑλλήνων. «Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει
ρόπή»! Τῆ 6/18 μαρτίου, περὶ τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν ὥραν,
ὁπότε ἐλάμβανε συνήθως τὴν λιτὴν αὐτοῦ σίτησιν, κύψας ἀνισορρόπως
εἰς τὰ κάτω, κατέπεσεν ἀπὸ τῆς ἑδρας αὐτοῦ καὶ ὑπέστη κατὰ τὴν
πτῶσιν πάθημα ἐπώδυνον, ὑφ' οὗ ἐκακουχῆθη ἐπὶ ἐννεακαίδεκα ἡμέρας
τὸ ὑπὸ τοῦ σάλου σεσεισμένον καὶ ὑπὸ τοῦ γήρως τετραχωμένον καὶ
καταπεπονημένον αὐτοῦ σῶμα. Ἡ πατρίς ἦτο ἡ τελευταία λέξις, ἡ
ἐκπορευθεῖσα ἐκ τῶν καθαρῶν τοῦ ὀνησκοντος χειλέων· συγχρόνως δὲ

ἀτενίσας τὸ ἀμυρούμενον ὄμμα πρὸς τὴν ἐκεῖ που ἀνακρεμαμένην τοῦ Δημοσθένους εἰκόνα, ἀνέκραξεν ἐκείνος ἡ τὸ ἄνθρωπος! Τὸ προσφιλές καὶ ἐπήρατον τῆς πατρίδος ὄνομα, καὶ θρηνῶν καὶ χαίρων, καὶ νουῶν καὶ εὐφραϊνόμενος, εἶχε πάντοτε διὰ στόματος ὁ ζηλωτῆς τοῦ Δημοσθένους Κοραῆς, ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας μέχρι τῆς λαισθίας πνοῆς, πάντα δὲ ἔσα ἔλεξε καὶ ἔγραψε καὶ ἔπραξεν ὑπόκεινται τοῖς πᾶσι μνημείον αἰδίου ἀξιαγαστοῦ πρὸς τὴν πατρίδα στοργῆς καὶ ὑποκαρδίου περὶ τὰ συμφέροντα τοῦ γένους θεραπείας· διὸ καὶ ἡ ἐν Τροιζῆνι τρίτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις, τὸ κοινὸν ἐρμηνεύουσα φρόνημα, ἐξέφρασε τῷ 1827 πρὸς τὸν Κοραῆν πάνδημον εὐχαριστίαν ἐφ' αἷς ἐπεδαψιλεύσατο πρὸς τοὺς Ἑλληνας εὐεργεσίαις. Μνησθεῖς τοῦ Δημοσθένους κατὰ τὴν ὑστάτην τῆς ζωῆς ὥραν, ἀπέβλεψε περιπαθῶς πρὸς τὸν τελειότατον τῶν Ἑλληνικῶν ῥητόρων, ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν εὐλόγιστον, μεγαλόφρονα καὶ φιλόπολιν πολιτικόν, οὗ τὸ φλογερὸν στόμα, μᾶτην πολλοὺς καὶ θερμοὺς ἐξηγγείλε καὶ ἐπόνησε λόγους τε καὶ πόρους ὅπως ἐκκυρώσῃ ἐγκαίρως τοὺς ὑπὸ νάρκης πεπηγότας Ἀθηναίους καὶ σῶσῃ ἐκ τοῦ ἐπικρεμαμένου ὀλέθρου τὴν εἰς ὄλεθρον γοργῶ τῷ βήματι χωροῦσαν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς τῶν Ἑλλήνων μητροπόλεως. Ἐγγύς τοῦ θανάτου ἀνεμνήσθη ὁ Κοραῆς τῶν μεγίστων καὶ ἐξαισίων ἀγώνων τοῦ θαυμασίου ἐκείνου ἀνδρὸς, ὅστις καὶ πρεσβεύων καὶ δημηγορῶν καὶ πολιτευόμενος, οὔτε τοῖς ἐχθροῖς τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο πώποτε ὑποχείριος, οὔτε ἐν καιρῷ κινδύνου ἔπραξέ τι τοῦ δήμου ἀνάξιον, ἀλλ' ἀπεδείχθη ἀνέκαθεν τῆς πατρίδος εὐεργέτης καὶ τοῦ δικαίου ὑπέρμαχος καὶ πολλῶν καὶ καλῶν σύμβουλος, εἰς ἐπήκοον δυσηκόων, λογοφίλων, καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα ῥαθυμοτάτων συμπολιτῶν· ὅστις καὶ ἐτριηράρχησε καὶ ἐχορήγησε καὶ ἄλλας ἀδράς χρημάτων εἰσφοράς πολλάκις διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἐποιήσατο, τούτων δ' ἕνεκα καὶ ἐθαυμάσθη καὶ ἐστεφανώθη χρυσοῖς στεφάνοις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· ὅστις ἐπάλλαισε κάλλιστα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπομνησκίων τὸν τε Μαραθῶνα καὶ τὴν Σαλαμίνα καὶ τὰς Πλαταιάς, καθ' ἣν χρόνον στιγμὴν, αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, τῆς ἀρχαίας ἀμνήμονες ἀρετῆς, ἔγεμον ἀργυρωνήτων προδοτῶν καὶ ἐξένιζον ἐν τοῖς ἰδίοις κόλποις τοὺς λυμεῶνας τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁ μὲν Δημοσθένης, ἐφ' οὗ τῆς εἰκόνης ἐπέγραψαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἐλεγεῖον

Ἐἴπερ ἴσην ῥώμην γνώμη, Δημοσθενης, εἶχες,
Οὔ ποτ' ἂν Ἑλλήνων ἦρχεν Ἄρης Μακεδῶν

καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ αἰσχροῦ καὶ πονηροτάτου τῶν τοῦ Ἀντιπάτρου ὑπασπιστῶν, Ἀρχίου τοῦ φυγαδοθήρου, ἀνεῖλεν ἑαυτὸν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος, τῷ ἐν Καλαυρεία, ἔνθα κατέφυγεν «οὐ σωτηρίας δεόμενος ἀλλ' ὡς ἐλέγξων τοὺς Μακεδόνας», σὺν τῷ θανάτῳ δὲ τοῦ Δημοσθένους ἀπέθανον καὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας τὰ ζώπυρα. Εὐτυχέστερος τοῦ μεγάλου ῥήτορος, ὁ μέγας Χίτος ἔζησεν ἱκανὸν χρόνον ἵνα ἴδῃ τέλος πάντων ἀναλάμπον καὶ πληρούμενον τὸ ποθεινότατον αὐτοῦ ἰνδαλμια, τὴν ἀπὸ στυγερωτάτης δουλείας ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἣν ὑπὲρ πάντα ἄλλον συνεβάλετο δι' ἀθανάτων συγγραφῶν καὶ ἀληθῶς δημοσθενείων παραινέσεων. Καὶ τί πλέον νὰ θαυμάσωμεν, τὴν ἀδροτάτην παιδείαν ἢ τὴν ἀξιοζήλωτον αὐτοῦ ἀρετὴν, τὴν κριτικὴν εὐθυγνώσιαν καὶ φιλολογικὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν παρρησίαν, τὴν φιλαλήθειαν, τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν φιλογένειαν; «Ὁ βίος τοῦ Κοραῆ! (ἀνεφώνει πρὸ ἕξ καὶ πεντήκοντα ἐνιαυτῶν, ὁ περιβλεπτός καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Γενεύῃ, Πρεβῷ). Τοῖς Ἑλλησιν ἀπόκειται νὰ ἱστορήσωσι τὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλως καθοσιωθέντα τοῦτον βίον. Δὲν θὰ ἐξαρθῇ ἄρα γε ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος φωνὴ εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος;» «Ὁ Κοραῆς (ἔγραφεν ἕτερος καθηγητὴς, ὁ γάλλος Egger) προσωποποιεῖ αἰσίως τὴν νέαν τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀναγέννησιν καὶ τὴν στενὴν τούτου συνάφειαν πρὸς τοὺς θεσμοὺς, τὰ δόγματα καὶ τὰ ἥθη τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων». Ἀλλ' ἰδίως προσωποποιεῖ ὁ Κοραῆς τὴν ἐλληνικὴν σοφίαν καὶ καλοκάγαθίαν ἐν τῷ ἐμμελεστάτῳ ἀλλήλων συνδέσμῳ. Ἐδίδαξε τοὺς Ἑλληνας τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα τῇ πατρίδι, καὶ ἐκράτυνε διὰ τῶν ἔργων τὴν σωτήριον διδασκαλίαν του, διαφυλάξας δι' ὅλου τοῦ βίου ἀνέγκλητον καὶ καθαρὰν παντὸς φθόνου καὶ κολακείας τὴν προαίρεσιν, καταπολεμήσας τοὺς ἀλαζόνας, τοὺς σχολαστικούς, τοὺς δοξοκόπους, τοὺς ὑποκριτὰς καὶ τοὺς κόλακας, οἵτινες, κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις πανταχοῦ «τὴν αὐτὴν ἀμίδα καὶ οἰνοχόην» ἔχουσι. Διέζησε πενίαν παρὰ πάντα τὸν βίον ὡς τῶν Ἑλλήνων οἱ ἄριστοι, ἀλλ' ὅποια μεγαλοπρέπεια, ὅποια μεγαλοφροσύνη ἐλάμβανεν ἐν τῷ πενομένῳ ἐκείνῳ σώματι! Ἡ σύνοικος τῷ Κοραῆ ἔνδεια, ἤγαγεν αὐτὸν πλέον ἢ ἔπαξ εἰς ὀδύνην καὶ ἀπελπισμὸν, ἀλλ' οὐδέποτε οὐδαμῶς ἴσχυσε νὰ ἐξαθηνώσῃ τὸ διακαῖον τὴν φιλόπατριν αὐτοῦ ψυχὴν πῦρ, οὐχὶ τὸ κοινὸν καὶ σύνθηρες, ἀλλὰ τὸ κατὰ Πλάτωνα, θεῖον καὶ ἀφθιτον. Ἡ εὐχαριστία του ἦτο πάντοτε ἐνάμιλλος πρὸς τὸ μέγεθος τῆς φιλοπατρίας· διότι, φέρων ἐσαεὶ ἐν μνήμῃ ὅσας ἔτυχε παρὰ τῶν Γάλλων

φιλοφροσύνας καὶ τιμᾶς, ἐφανέρωσεν ἣν ἠσθάνετο εὐγνωμοσύνην καὶ ἀντιφίλησιν διὰ τοῦ αὐτοποιήτου ἐπιγράμματος, « Ἀδαμάντιος Κοραῆς Χῖος ὑπὸ ξένην μὲν ἴτα δὲ τῇ φυσάσῃ μ' Ἑλλάδι περιλημμένην γῆν τῶν Παρισίων κεῖμαι ».

Ἄλλ' οὐχὶ μόνοι οἱ Γάλλοι ἠγάπησαν καὶ ἐτίμησαν τὸν παρ' αὐτοῖς διατρέψαντα Κοραῆν. Γερμανοὶ, Ἄγγλοι, Ἑλβετοὶ καὶ ἄλλοι σοφοὶ ἄνδρες, ἰδίως ἐκ τῶν συγγραψάντων τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, μετὰ μεγίστης τιμῆς μνημονεύουσι πάντες ὁμοθύμως τοῦ Κοραῆ τὸ ὄνομα, μετὰ μεγίστων δὲ ἐγκωμίων ἀναφέρουσι τὰ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμᾶτων ὑπ' ἐκείνου κατωρθωμένα. « Πρῶτος ὁ Κοραῆς (λέγει ὁ περικλεῆς τῆς φιλοσοφίας καθηγητῆς, Χριστιανὸς Βράνδης) διέπτυξε καὶ ἀσπαστὴν τοῖς πᾶσιν ἐποίησατο τὴν ἰδέαν, ὅτι τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀναγεννήσεως ἔδει νὰ προηγηθῆ ἡ ἀναγέννησις ἡ πνευματικὴ· πρῶτος αὐτὸς ἐπέσκωψε τὴν τιτλομανίαν καὶ τὴν ματαιοφροσύνην τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ δι' ὄλου ἐμόχθησε τοῦ βίου ὅπως ἐπαναγάγῃ τοὺς ὑπὸ τῆς δουλείας τεταπεινωμένους ὁμογενεῖς εἰς τὰς παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τῶν παντοδαπῶν καὶ πλουσιοπαρόχων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἀνεζωπύρησεν ὁ Κοραῆς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῶν Ἑλλήνων· τὰ ὑπὸ θερμοτάτης φιλοπατρίας ἐμπεπνευσμένα Προλεγόμενα αὐτοῦ καὶ αἱ Ἐπιστολαὶ, καὶ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτήν, ἐπενήργησαν ἰσχυρότατα εἰς τὸν νοῦν τῶν Ἑλλήνων, ὡσανεὶ αὐτὸς ὁ σεβασμῖος πρεσβύτης διετέλει παρῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἠγωνίζετο ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦ Κοραῆ κατ' ἐξοχὴν ἐκρατύνθη καὶ ἐστερεώθη ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Ἑλλήνων συνειδήσει τὸ μέγα καὶ γόνιμον δόγμα, ὅτι ἐκ μόνης τῆς παιδεύσεως ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἐλευθερία· τοῦτο δὲ τὸ δόγμα πρῶρμησεν ἔπειτα καὶ τὸν λόρδον Γύλφορδ εἰς τὴν ἰδίῳ ἀναλώμασιν ἱδρυσιν Ἀκαδημίας ἐν Κερκύρα καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν ἑλλήνων διδασκάλων ». — « Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς (γράφει ἕτερος Γερμανὸς, ὁ πολὺς Γερβῖνος, ἐν τῇ « Ἱστορίᾳ τῆς Ἑννεακαιδεκάτης Ἐκατονταετηρίδος ») προσήγαγεν ἐφ' ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὰ ὄμματα σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὅποτε ἐβουλεύθη νὰ ἀφιέρωσῃ τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Κοραῆς ἀπεδείχθη μαντεῖον τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' ὅτου ἀνέγνω ἐν τῇ Ἐταιρείᾳ τῶν Ἀνθρωποθηρητῶν τὸ περὶ Ἑλλάδος ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐπειράθη νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς Εὐρώπης ἐπὶ

τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἰδίας πατρίδος, μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅποτε ἐξέδωκε τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ Πολιτικά σὺν δὲ τούτοις καὶ τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐδαμῶς ἐπαύσατο ὁ Κοραῆς συμβουλεύων πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς ἔρωτα τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, ὁμόνοιαν, φιλονομίαν καὶ καρτερίαν, γράφων ἀείποτε καὶ πολιτευόμενος ὡς ἀληθῆς πολίτης καὶ ὡς ἀληθῆς φιλόπατρις καὶ φιλόσοφος. Μετὰ πάσης δὲ προθυμίας καὶ ἐπιμελείας ἐσπούδασε νὰ ἐγχαράξῃ εἰς τῶν Ἑλλήνων τὰ στήθη τὴν πίστιν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος παλιγγενεσία ἔδει νὰ προοδοποιηθῇ διὰ τῆς πνευματικῆς, συνάμα δὲ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποτελεσθῇ ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις καὶ νὰ μὴ ἐπακολουθήσῃ εἰς αὐτὴν ἡ πολιτικὴ». Καὶ ἕτεροι ὀνόμαστοι γερμανοὶ ἐπιστῆμονες, ὁ Μάουρερ, ὁ τοῦ Γερβίνου μαθητῆς Μένδελσων Βαρθόλδου καὶ ὁ Χέρτσβεργ ἀνακηρύττουσι μιᾷ φωνῇ τὸν Κοραῆν ἀρχιμύστην καὶ ἀρχιτέκτονα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος προπαρασκευῆς. «Διακαιόμενος ὑπὸ διαπύρου φιλοπατρίας (γράφει ὁ Μάουρερ ἐν τῷ προμνημονευθέντι πονήματι), διψῶν μαθήσεως ὅπως διὰ τῶν μεμαθημένων διδάξῃ ἔπειτα τὸ γένος, τὸ ὑπὸ τῆς ἀπαιδευσίας κακοδαιμονοῦν, ὁ ἀριστος οὗτος ἀνὴρ μετώκησεν εἰς Παρισίους πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, αὐτόθεν δὲ, ἐπὶ πενήκοντα καὶ περιπλέον ἐνιχυτοῦς, ἐδείκνυεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τὴν ἀληθῆ ὁδὸν, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἡμέρωσιν. Κατήρξατο τοῦ ἔργου ἀπὸ τῆς διαρρυθμίσεως τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης. Αἱ ἔνθεοι αὐτοῦ συγγραφαί, καταγοητεύσασαι καὶ παροξύνασαι τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν φιλομάθειαν σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐγένοντο παραίτιοι τῆς ἰδρύσεως νέων σχολείων καὶ βιβλιοθηκῶν καὶ τῆς ἐκδόσεως ἐφημερίδων, λεξικῶν καὶ ἄλλων κοινωφελῶν πονημάτων. Τοιοῦτῳ δὲ τῷ τρόπῳ προητοίμασεν αὐτὸς ὁ Κοραῆς ὑπὲρ πάντῃ ἄλλον, τὸν ἱερόν ἀγῶνα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ πατρίδος». Ὁ Μένδελσων Βαρθόλδου διὰ μακροτέρων ἱστορῶν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ Κοραῆ, ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἀναμορφωτὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας, πνευματικὸν πρωτοστάτην τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀνακαινιστὴν. Ὁ δὲ καθηγητῆς Χέρτσβεργ, ἀποφαινόμενος (ἐν τῇ «ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπονεκρώσεως τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων») ὅτι ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Καποδίστριας εἶναι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων οἱ κορυφαῖοι, ὑπερεγκωμιάζει τὴν τελεσιουργὸν παιδείαν, τὴν ἀρετὴν, τὸ ἀγνότατον ἦθος καὶ τὸν παραδειγματικὸν τοῦ Κοραῆ βίον. Ἐπὶ τέλους ὁ περὶ τοὺς

ἐπαίνους φειδωλότατος, πρὸς τὰς μομφάς δὲ ἀφειδέστατος ἄγγλος ἱστορικός Φίνλεϋ ὧδέ πως χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα. «Ὁ ἐκ Χίου Κοραῆς ὑπῆρξεν ὁ μέγας δημοτικὸς μεταρρυθμιστὴς τοῦ ἐλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ὁ νομοθέτης τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ ὁ ἐξοχώτατος ἀπόστολος τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἄπεδείχθη στιβαρὸς ἀντίπαλος τῆς ὀρθοδόξου δεισιδαιμονίας, ἥτις ἐκινδύνευε νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ τῆς φαναριωτικῆς δουλοπρῶσνης, ἥτις ἐθεράπευε τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν. Ἡπόρει δὲ καὶ πάντων τῶν προσωπικῶν χαρισμάτων, τῶν παρεχόντων κῦρος καὶ αὐθεντίαν εἰς τὴν διδασκαλίαν του· ἦτο ἀδιάφορος πρὸς τὸν πλοῦτον, τίμιος, ἐλευθέριος τὸ φρόνημα καὶ τὴν γνώμην, εἰλικρινῶς φιλόπατρις καὶ βαθύνους φιλόλογος καὶ κριτικός. Διῆλθε τὸν βίον ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων ἐπιδόσεως. Ἡόλησεν ἄθλους οὐχὶ ἀνωφελεῖς· ἀνέπλασεν εὐμεθόδως τὴν γραφομένην γλῶσσαν, ἐνέσταξε δὲ καὶ εἰς τὰς φρένας τῶν Ἑλλήνων ἀρχὰς ἀκραιφνοῦς ἐλευθερίας καὶ καθαρᾶς ἠθικότητος. Ἰοσαύτην δὲ καὶ τηλικαύτην ἔσχε ῥοπὴν πρὸς τοὺς ἄνδρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὥστε πᾶσα τῆς Ἑλλάδος ἱστορία θὰ ἦτο ἀτελής, ἂν παρελείπετο τὸ ὄνομα τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως Κοραῆ». Ἄλλ' ἀρκοῦσιν αἱ μαρτυρίαι αὗται. Συγκρινόμενος πρὸς τοὺς ἄλλους λογίους Ἑλληνας παρίσταται ὁ Κοραῆς εἰς τὰς ὄψεις ἡμῶν ὡς ὑψικάρηνος καὶ βαθύρριζος ὄρυς, περιστοιχισμένη κύκλῳ ὑπὸ δενδρυφίων ἀκλώνων, φυλλορρόούντων καὶ πάσης σχεδὸν θαλερᾶς βλαστήσεως ἀπεψιλωμένων, εἴτε διὰ τῆς γῆς τὴν λυπρότητα εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν. Πρὸς τὴν ἀντίθεσιν δὲ ταύτην ἐκπεπληγμένος ὁ Θεατῆς, καὶ διὰ τοῦ ὄμματος τῆς ψυχῆς εἰς τοῦ Κοραῆ ἀναβλέπων τὸ ὕψος, πάντως θὰ ἀναβοήσῃ τὸ ὀμηρικὸν ἐκεῖνο·

Οἶον πεπνῦσθαι· τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Π Ι Ν Α Ξ.

Α	Σελ.	Σελ.	Σελ.
"Αγιον Φῶς	Γ 127—128	ἀπάθεια	Γ 77
ἀγκαλιὰ	Β 292, 293, 294	ἀπαρέμφατον	Β 232 καὶ ἐφεξῆς
"Αγκορας	Β 158, 160	"Αποστόλης Μιχαήλ	Β 137
"Αδελφικὴ Διδασκαλία	Α 312—318	"Αραβες	Α 98—90
ἀδίκημα	Α 332	"Αργέντης Εὐστράτιος	Α 38
"Αθανάσιος ὁ Πάριος Α 45, 46, 64, 84, 363		ἀργία	Β 74
"Αθηναῖος	Α 248—251	ἀρετὴ	Γ 76, 77
"Αθωνιάς ἀκαδημία	Α 63—64	ἄρθρον	Β 45—46
Αἰλιανὸς	Β 66—68	"Αριστείδης ὁ Μιλήσιος	Α 390
Αἴσωπος	Β 139—157	"Αριστοτέλης	Γ 35 καὶ ἐφεξῆς
"Ακερβλαδ	Β 100	"Αρβριανὸς	Γ 84
"Αλδος	Α 10—11, 17, 21	ἀρχαίζοντες	Β 227
"Αλεξανδρίδης Δημήτριος	Β 299	"Αρχιγένης	Α 152
"Αλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς	Α 156	"Αστ	Α 257, 259, 263, 264, 265
"Αλέξανδρος ὁ Τραλλιανὸς	Α 146	"Ασώπιος Α 389. Β 16, 22, 122,	
"Αλμελόβεν	Α 94	296, 349	
ἄμα ἕως	Β 265	"Ατακτα	Γ 117 καὶ ἐφεξῆς
"Αμιότος	Β 103	"Αττική	Α 278
"Αμστελόδαμον	Α 105	Αὐρίσπας	Α 3, 4
ἀνατροφή Α 331. Β 51. Γ 30, 69,		αὐτοχειρία	Α 330
111—113		"Αχιλλεὺς Τάτιος	Α 390, 396
"Ανθιμος Ἱεροσολύμων πατριάρχης Α 307			
ἀντίγραφα	Β 133	Β	
"Αντιφάνης	Α 390	Βάβριος	Β 141—143
"Αντωνῖνος Μάρκος Αὐρήλιος Β 162—167		Βάγεχοτ	Α 279—280
"Αντώνιος Διογένης	Α 390, 395	Βαλέττας Ἰωάννης	Α 238. Β 105
ἀντωνυμία	Β 19—20		

Σελ.	Σελ.
Βάμβας Νεόφυτος B 168, 183, 302, Γ 14, 18, 116, 127	Βρέμιος B 95
βαρβούνη B 161	Βρουσσονέ, καθηγητής ἐν Μομπελλιέ A 125
Βαρδαλάχος Κωνσταντίνος B 252, 297	Βρυέννιος Ἰωσήφ A 73—75
Βαρθῆ, καθηγητής ἐν Μομπελλιέ, ἀρ- χηγέτης τοῦ Βιταλισμοῦ A 124—125	Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία A 1, 207, 292. B 182. Γ 67, 119
Βαρθόλδου A 359—369. B 46, 351	Βυζάντιος Σκαρλαῆτος Γ 123
Βασιλείου Ἀλέξανδρος A 380—382	Βυργέσιος (Βούργες) ἐπίσκοπος Σα- λισβουρίας A 199, 275—276
Βέικαρδ A 288—289	Βύρων B 123—125
Βεκκαρίας, εὐπατρίδης ἐκ Μεδιολάνου, συγγραφεὺς τοῦ «περὶ ἐγκλημάτων καὶ ποινῶν» ὅπερ μετέφρασε καὶ ἠρμήνευσεν ὁ Κοραῆς A 323—340	Βυττεμβάχιος A 104—105, 225
Βέκκερος A 406—407. B 78—79, 94, 170, 171. Γ 36, 54, 55, 59	Γ
Βενδότης Γεώργιος A 114	Γαζής Ἀνθίμος B 296, 298. Γ 18
Βενιαμὴν Λέσβιος A 44, 63	Γαζής Θεόδωρος A 7, B 104
Βενσελέρος B 97	Γάλιος A 302—304. B 215
Βερνάρδος ἰατρός A 103	Γαλλικὴ Ἐπανάστασις A 180 καὶ ἐφεξῆς, 356—357
Βίας Γ 72	Γαληνός A 156, 157. B 157
Βιλλοισιὸν A 73, 177—180, 202— 203, 207—208, 210, 272—273. B 169, 214, 290	γάμος A 108
Βίμμερ A 264	Γεμιστός (Πλήθων) Γεώργιος. Εἰσή- γαγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν πλα- τωνικὴν φιλοσοφίαν A 4
Βιταλισμός A 124, 149	— Ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γερ- μανικὴν Μεταρρώθμισιν A 5
Βλαντῆς Σπυρίδων B 82, 190	γενικὴ ἀπόλυτος B 24—26
Βλαστός Ζαννῆς A 134	Γερβίνος Γ 100, 155
Βλαστός Νικόλαος A 17	γερμανικὴ γλῶσσα B 268—269
Βογορίδης Ἀθανάσιος B 297, 299	γεωργία Γ 46, 52
Βοίλχιος Αὐγουστός Γ 8	γῆρας Γ 106
Βόλιος B 168	Γκίκας Γρηγόριος A 59
Βόλνεϋ A 286	Γοβδελαῆς A 85
Βολταῖρος A 185, 342	Γόρδιος Ἀναστάσιος A 38
Βοναμὺ B 289	Γουαρῖνος A 4
Βουασσονάδ A 405—406. B 76—78, 99, 142, 179, 284	Γραικοὶ A 375—376
Βούλγαρις Εὐγένιος A 39, 44—45, 63—76, 117—118, 347, 389. B 342	γραμματεὺς B 329
Βούρτος Ἀδριανός A 100—101	γραμματικὴ B 11 καὶ ἐφεξῆς, 27, 228—230
Βούρτου Καρολίνα A 101	Γραφῆς μετάφρασις Γ 143—144
Βράνδης Γ 155	Γρηγόριος πατριάρχης B 345
	Γρίμ Ἰάκωβος B 267
	Γριμῶ, διδάσκαλος τοῦ Κοραῆ ἐν Μομπελλιέ A 125, 126—127

Δ	Σελ.
Δαμκλάς	B 129—130
Δαπόντι Καιτάριος	A 29—30, 60
Δάρβαρις A 265, 411. B 228—229. Γ 83	
Δείναργος	A 237—240
Δενδρινός Ίερύλλιος	A 93—94
Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς	B 141
δημοκρατία	Γ 71
Δημοσθένης	B 82, Γ 153—154
δημοσιογράφος	B 254 καὶ ἐφεξῆς
διαθήκη ἀπόβροχτος	A 238—240
διάκονοι	Γ 134, 144—151
διαλείποντες πρῶτοι	A 159
Διασηρῖνος	A 27
Διδότος A 22, 377. B 161, 207, 208. Γ 32—31	
δίκαιον	B 57
Διερμηνευτὰ τῆς Πύλης	A 58
δικαιοσύνη	Γ 19 καὶ ἐφεξῆς, 45
δικαστήρια	A 339
Δίλιος	A 394
Διόδωρος Σικελιώτης	A 252, Γ 72
Δίον	Γ 102
Δίον ὁ Χρυσόστομος	A 278
Δοσθέιος πατριάρχης	A 38
δοτικὴ, χαριστικὴ,	B 25
Δούκας Νεόφυτος	B 217, 271—283
δουλεῖα	Γ 57, 68

Ε	
Ἐβερστ Ἐδουάρδος	Γ 23—24
Ἐγκυκλοπαιδικαὶ	A 180, 325
Ἐίδεκ	Γ 104
Ἐϋθαλ	B 234
ἐκλογή	B 45
ἐλευθερία A 186, 323, Γ 41—42, 67, 114	
Ἐλληνας ἡγεμόνας Βλαχίας καὶ Μολ- δαβίας	A 59
— Τίνα κτερέθησαν ὑπὲρ τοῦ ἑλλη- νισμοῦ	A 60—63

	Σελ.
Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Αἱ περὶ καθάρ- σεως καὶ διορθώσεως τῆς γραφο- μένης γλώσσης θεωρίαι τοῦ Κοραῆ	B 217—232
— Ἐρευνα τῶν θεωριῶν τούτων,	B 230—243
— Ἡ ἀλλοίωσις τῆς γλώσσης ἄρ- χεται ἐπὶ Πολυβίου B 244 καὶ ἐφεξῆς	
— Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Κ. Ψυχάρη B 250—251	
— Φθοροποιὸς ἐπιδράσις τῶν ἐφη- μερίδων B 254—270. Γ 107, 128 καὶ ἐφεξῆς, 128—132	
Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις	Γ 1—26
Ἑμπεργούσις, ὁ κορυφαῖος τῶν ἐν Ὀλλανδίᾳ ἑλληνοιστῶν A 103—104, 273	
Ἑπαργος Ἀντόνιος	A 23—26
— Ὁ θρήνος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καταστροφὴν	A 26—27
Ἐπίκτητος	Γ 73 καὶ ἐφεξῆς
ἐπιβροχίματα	B 20—23
Ἐπίσκοποι	Γ 122, 134, 144—151
Ἐπίσκοπος (Levesque)	A 240—241
Ἐρασμος	A 288
Ἐρμάνιος	B 9
ἐραθιστικότης	A 153
Ἐρμεῖος	A 297
Ἐρωτόκριτος	B 224
Ἐταῶν	A 343
εὐγένεια	A 335, Γ 132
εὐδαιμονία	A 286, Γ 35, 43—45, 50
Εὐριπίδης	A 278
Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης A 400— 401. Γ 118	
Εὐστάθιος ὁ Μακροβολίτης A 391, 396	

Ζ

Ζακυνθῖνος	A 27
Ζοιρνακάβιος Ἀδάμ	A 39, 75
Ζωσιμάδαι A 70, 71, 254, 341. B 2, 185—211	
Ζωτικὴ θερμότης	A 152